

ZİNDANLAR VE MAHKÛMLAR

Emine Gürsoy-Naskali
Hilal Oytun Altun

Babil®

Babil® Yayınları: 76
Kültürel Çalışmalar: 9

Zindanlar ve Mahkûmlar
Emine Gürsoy-Naskali
Hilal Oytun Altun

Yayın Koordinatörü
İsmet Gülseçkin

Yayına Hazırlayan
Aydın İleri

Kapak Tasarımı
Özlem Halıcı

Birinci Basım: Şubat 2006 (1.000 Adet)

© Babil Yayınları

Teknik Hazırlık
Gülşen Şeker

Baskı ve Cilt
Kitap Matbaası

ISBN: 975-6207-71-X

Babil®
Muvakkithane Cad. No: 9, Kadıköy-İstanbul Tel: 0216 330 07 45-414 73 64

Babil® Yayınları Seyhan Müzik Prodüksiyon San. Tic. Ltd. Şti. Tescilli markasıdır.

İvo Andrić'in "Uğursuz Avlu" Romanında Hapishane ve Osmanlılar

Nesrin Tağızade Karaca*

26 Ekim 1961'de *Nu Drini Cupriya (Drina Köprüsü)* adlı romanıyla, Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan İvo Andrić' o yıla kadar ülkesi dışında tanınmayan Bosnalı bir yazardı. Nobel ödüllü bir yazar olmanın yanında öğretim üyesi, diplomat, siyasetçi kimlikleri ile de eski Yugoslavya'nın önemli isimlerinden biri olan Andrić'in doktora tez çalışması *Osmanlı İdaresindeki Bosna-Hersek'te Kültür Hayatı* başlığını taşır.

Ülkemizde de, daha çok bu romanıyla tanınan İvo Andrić, Saraybosnalı Katolik Sırp bir ailenin çocuğudur. 1892 yılında Travnik'te (1686-1851 yıllarında Bosna eyaletinin merkezi) doğar. Babasını küçük yaşta kaybedince annesinin ailesinin yaşadığı Drina kıyısındaki Vişegrad kasabasında geçen çocukluğu ve ilk gençliği, onun duygu ve düşünce dünyasının gelişmesinde etkili olmuştur. İlk öğrenimini burada, orta öğrenimini Saraybosna'da tamamlar. Üniversite yıllarında politikaya ilgi duyarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun sınırları içinde yaşayan Slavların kurtuluş mücadelesine katılır ve Devrimci Gençlik Örgütü *Genç Bosnalılar*'da yer alır. Haziran 1914'te Avusturya veliahdı Ferdinand bu örgütteki gençlerden biri tarafından öldürülünce, o da tutuklananlar arasındadır. 1914/17 yılları arasında tutuklu kaldıktan sonra sürgüne gönderilir. Daha sonra yarım kalan üniversite öğrenimini tamamlayarak akademik kariyer yapar. Yugoslavya Devletinin kurulması

* Yard. Doç. Dr. Nesrin Tağızade Karaca, Başkent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

1 www.ivoandric.org.yu/

üzerine hariciyede görev alarak II. Dünya Savaşına kadar diplomatlığı ve edebiyat çalışmalarını bir arada sürdürür. Savaş yıllarında Alman işgali altındaki Belgrat'ta yaşayan yazar, savaş sonrasında milletvekili olur. Yugoslav Yazarlar Birliği Başkanı ve Sırp Bilimler Akademisi üyesi olan İvo Andriç, 1961 Nobel Edebiyat Ödülünü almış ve 1975'te Belgrat'ta ölmüştür.

Edebiyata çevirilerle başlamış, 1918'de *Hapishane Anıları*'nı yayımlamıştır. Bunu sürgündeyken yazdığı *Ex-Ponto / Sürgünden Notlar* adlı lirik yazıları izler. Hikâye ve romanlarıyla edebiyat hayatını sürdüren Andriç'e asıl ününü sağlayan romanı 1945'te yayınlanan *Drina Köprüsü*'dür.

Uzun bir süre Osmanlı'nın egemenliği ve yönetimi altında kalan Balkanlar ile Adriyatik'in doğusunda kalan coğrafya, çoğunlukla da büyümesine kapıldığı Bosna ve çevresi ile buraların tarihî geçmişi, İvo Andriç'in eserlerinde önemli yer tutar. Edebî tür olarak roman ve öykülerden oluşan ancak birbirlerinden kesin sınırlarla ayrılmayan anlatılarında Osmanlı, baskın bir kimlik ve güç olarak işlenir. Konularını tarihten ve yerel olaylardan aldığı için baş kişileri çoğunlukla Müslüman Türklerdir. Osmanlı ile ilgili ifadelerde 'Türk', 'Türkler' tanımını kullanan yazar, Türklerin yoğun olarak bulunduğu Travnik'te doğduğu ve Türkler arasında yaşadığı için roman ve hikâyelerinde Türk kahramanlara ve Türkçe sözcüklere çok sık rastlanır.²

Bosna'nın tarihini ve talihini anlatan eserler yazmış olan İvo Andriç'in 400 yıllık Osmanlı-Türk hâkimiyetinin (1463-1878) o bölgedeki varlık değerlerini ve etkisini "*İvo Andriç'in Eserlerinde Türk Kültürünün İzleri*" başlığı altında, dört ana noktada ele alan Sema Uğurcan bunları;

a) Türk ve Bosna tarihlerinin kesiştiği noktalar, b) Bosna'da günlük hayat ve onu tayin eden faktörler, c) Türkçenin Bosna dillerine etkisi, d) Bosna'da Türk sanatının izleri, şeklinde bir tasnif çerçevesinde etraflı bir şekilde değerlendirmiştir.³

2 Hasan Ali Ediz, "İvo Andriç ve Eserleri", *Drina Köprüsü*, çev. Hasan Ali Ediz, Nuriye Müstakimoğlu, Altın Kitaplar, İstanbul 1962, s. VII; Adnan Özyalçınar, "İvo Andriç'in Yapıtlarında Tarihsel Belirlemeler ve Türklerle İlişkiler", *Irgat Siman*, çev. Adnan Özyalçınar / İlhami Emin, Cem Yayınevi, İstanbul 1983, s. 232, (27-29 Mayıs 1980 Uluslar arası İvo Andriç Toplantısı); Tahir Alangu, "Gün Batarken ve İvo Andriç Üzerine", *Travnik Günlüğü*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 7-13.

3 Sema Uğurcan, "İvo Andriç'in Eserlerinde Türk Kültürünün İzleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 25, S. 4, Ekim-1996, s. 261-278.

İvo Andriç'in eserleri, Avrupa'da bugün millet olarak siyaset sahnesinde yer alan milletlerin teşekkülünde önemli rol sahibi olan romantik yazarlar kategorisinde değerlendirilebilir. Tarihi değerleri, mitolojik unsurları, halkın ve bölgenin yaşama tarzını idare eden inançları, farklı dinlerin halk arasında aldığı şekli hep bu açıdan değerlendirir. Ona göre, Osmanlı unsurunun bölgenin kültür ve insan dokusundaki yeri önemlidir. Eserlerinin hemen hepsinde Osmanlı tarihinin acı tatlı olayları ortak bir yapı olarak ele alınır. Bursa'ya yaptığı yolculuğu anlatan bir yazısında; Osmanlıya olan ilgi ve merakının sebeplerini şöyle açıklıyor:

“Bizim topraklarımızda da yıkan, yapan, ilerleyen ve gerileyen bir kuvvetin yüzyıllar boyu geçmiş olduğu yolu görmek istemiş ve mümkün olduğu kadar yakından anlamaya özenmiştim. Bu kuvvetin yükselmesini, batışını ve bizden neler alıp bize neler verdiğini iyice ölçüp biçmek istedim.”⁴

500 yıllık ortak yaşantı ve yerel yapılanmalardan kaynaklanan tarih, gelenek, görenek, folklor ve dil bağlarıyla sıkı sıkıya ilişkili olan hikâye ve romanlarında konular, Bosna ve çevresinden alınmıştır. Bosna tarihinin yanında; Osmanlı egemenliğinden sonra orada oturan Türklerin, Müslüman ve Ortodoks Slavların, Katolik Hırvatların, Fransisken papazların, Yahudilerin, Avusturyalıların ve çevreyi haraca kesen haydutların yaşayışları, gelenek, efsane, savaşlar, kin ve ihtirasları eserlerinin dokusunu oluşturur.

Çoğu yerdeki biyografik bilgilendirmelerde İvo Andriç için; ‘Nobel ödüllü Sırp yazar’ tanımlaması kullanılmakla birlikte, özellikle son dönemde, 1992-95 yılları arasında Avrupa'nın ortasında yaşanan insanlık ayıbı savaştan sonra İvo Andriç'in kimliği ve eserleri, Bosna'daki bu savaşı çözümlenmeye çalışan batılı entelektüellerin referans kaynaklarını oluşturdu. Bu anlama ve çözüm sürecinde mirası paylaşılammakta, iki ezeli düşman olan Hırvat ve Sırp milliyetçileri onu sahiplenmekle kalmayıp, kendi konumlarına uydurmak istemektedirler. Yugoslavya kültür mirasının temel direklerinden biri olan İvo Andriç, hemen bütün kitaplarını Sırpça kaleme almış olmasına rağmen esas olarak kendini Sırp ya da Hırvat değil, her zaman bir Yugoslav olarak tanımlamış, bu kimliğe sonuna kadar sahip çıkmıştır. Ömrü boyunca Birleşik Yugoslav-

4 *Irgat Siman*, agm., s. 236.

ya'dan yana olan Andriç'in etnik kimliği, iki milli entelejensiya arasında yeni bir savaş başlatacak derecede ciddi ve içselleştirilmiş görünüyor.⁵

Bu çalışmada İvo Andriç'in Türkçeye çevrilen eserleri arasında bulunan 1954 yılında yayınlanmış *Prokleta Avilija*; İngilizce versiyonları *The Damned Yard*, *The Cursed Yard*, *The Devil's Yard*, Türkçede (*Uğursuz Avlu*, *Lânetli Avlu*, *Yasak Avlu*) biçiminde geçen, türünde belki de tek örnek olarak diyebileceğimiz *Uğursuz Avlu* romanında 'hapishane' ve 'Osmanlı' temaları üzerinde durulacaktır.

Hapishane konusunun ağırlıklı olarak işlendiği bu romanın ve diğer eserlerinin birçoğunun çekirdekleri, İvo Andriç'in ilk notları olan *Ex Ponto*'da yer almıştır. Kişisel tarihinde de hapishane ve sürgün hayatı yaşayan ve direnen bir sürgün olarak bu notları kaleme alan Andriç'in romanları arasında, Fransisken Katolik papazlarına ayrılan bölümün içine giren⁶ *Uğursuz Avlu*'da, Bosna tarihinde belirleyici etkileri olan ve anlatıcı Keşiş Pierre'in de mensup olduğu bu misyoner din adamları, Haçlı seferleri sırasında Bosna'ya yerleşen Bulgarların etkisinden bölgeyi kurtarmaya çalışmış, bu arada Osmanlılarla pek geçinememişlerdir. (s. 13)

Yazarın, 'Şehrazat', *'Bin bir Gece Masalı'* gibi benzetmelere başvurduğu, çerçeve anlatı veya çerçeve hikâye⁷ niteliğinde ilerleyen *Uğursuz Avlu*'da; her biri ayrı başlıklar hâlinde beş bölüm yer alır. Sırasıyla; *Uğursuz Avlu*, *Gövde*, *Değirmende*, *Kupa*, *Samsara Hanında* isimlerini taşıyan bölümlerde, değişmez anlatıcı Keşiş Pierre'in ağzından hapishane içerikli serüvenler aktarılır. Anlatı, Keşiş Pierre'in cenazesinin defnedildiği soğuk ve karlı bir kış gününün ertesinde başlıyor. Manastırdaki hücrede iki papaz; ihtiyar Miyo İosiç ile genç keşiş Rastislav, ölen arkadaşları Pierre'in terekesi için kalan eşyalarının listesini çıkarmaya çalışırlar...

Eserde, anlatma zamanı bu eylemin geçtiği birkaç gündür. İhtiyar olanı huysuzluk etmekte, genç papaza sataşmaktadır.

5 Necati Sönmez, "İvo Andriç; Şovenizmin Kıskaçına Bir Yazar", *Virgöl*, S. 14, Aralık-1998, s. 54-57; Most / The Bridge-1997, İvo Andriç özel sayısı.

6 *Irgat Siman*, s. 222; Prof. Dr. Sivako Leovaç, *Hikâyeci İvo Andriç*, çev. Necati Zekeriya.

7 C. Hugh Holman-William Holman, *A Handbook to Literature*, Sixth Edition, 1992 USA; Lee T. Lemmon, *A Glossary for the Study of English*, Oxford University Press, London 1971, s. 36-37.

Geriye dönüş tekniği ile, aynı odada birkaç haftadan beri Keşiş Pierre'in hasta yatağında anlattıkları öne çıkmaya başlar. Bu son günlerinde Keşiş Pierre'in anlatıp durduğu hikâyeler; ağırlıklı olarak İstanbul'a ve İstanbul'da sorgusuz sualsiz iki ay tutuklu kaldığı *Uğursuz Avlu* olarak nitelenen hapishane ve orada yaşadıklarıyla ilgilidir.

"Uzun yıllar önceydi..." diye başlayan hasta yatağında günler ve geceler boyu gençliğini ve mesleğinin ilk yıllarını toplumsal plâna taşıyarak aktaran Keşiş Pierre; '*Bin bir Gece Masalları*'nın Şehrazat'ı gibi, eserde "anlatıcı" konumuyla önemli bir yer tutar.

Uğursuz Avlu'da 'baş anlatıcı' Keşiş Pierre'in anlattıkları, 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluk coğrafyasının başta İstanbul olmak üzere, İzmir, Suriye, Bosna gibi topraklarına geçer. Romanın ilk bölümü, İstanbul'da bir hapishanede yaşadıklarıyla ilgilidir.

Genç bir Keşiş olarak dinî görevine başlayan Pierre, ağırkanlı ve yaşlı keşiş Thoede Ostoiç'e yardımcı olması için, özellikle de seri konuştuğu Osmanlı Türkçesine ihtiyaç olur diye birlikte İstanbul'a gelirler. Bir yıl İstanbul'da kalmış, işlerini halledemedikleri gibi sağa sola da borçlanmışlardır. Osmanlı Devletinin durumu karışıktır ve suçlu ile suçsuz çoğu zaman ayırt edilemez olmuştur. Nitekim, İstanbul'a gelişlerinden kısa bir süre sonra Türk zaptiyesi, Avusturya elçiliğine yollanan; Arnavutluk'taki kiliselerin durumunu, Hıristiyanların ve papazların maruz kaldıkları sıkıntıları dile getiren mektubu ele geçirir. Mektubu getiren kurye kaçıp izini kaybettirdiği ve o sırada İstanbul'da başka yabancı din adamı bulunmadığı için Keşiş Pierre ve arkadaşı tutuklanarak hapishaneye yollar ve burada hiç sorgusuz iki ay kalırlar.

Keşiş Pierre'in hastalığının arttığı bu son dönemlerinde anlatıp durduğu şeyler, bu cezaevinde yaşadıkları, gözlemde bulunduğu ve bizzat hikâyenin içinde yer aldığı anlatı halkalarından oluşmaktadır.

Sekiz alt bölüm hâlinde düzenlenen *Uğursuz Avlu*'nun; ilk bölümünde hapishane, ağırlıklı tasvir ve yorumlarla gözler önüne serilmeye başlar.

"Burası gardiyanlarla tutukluların yaşadığı küçük bir şehirdi..." giriş cümlesiyle tanımaya başladığımız bu mekânın açık ve kapalı bölümleriyle oldukça geniş bir alanı kapladığını öğreniyoruz. İstanbul'da suç işleyenlerin yahut kendisinden şüphe edilenlerin bir

şekilde yollarının düştüğü bir yerdir burası. Anlatıcı, İstanbul'u suçun ve suç işleyenlerin bininin bir paraya olduğu bir kent olarak belirtirken, şüpheli olmanın suç işlemek kadar önemli olduğuna, İstanbul'da asayiş görevlerinin gerçek suçluları arayıp bulmaktan, suçsuzluğu ispatlanmış birini *Uğursuz Avlu*'dan salıvermeyi daha kolay bulduklarına işaret eder.

Lânetli olarak nitelenen ve isimlendirilen bu hapisane, çok yüksek duvarlarla birbirine birleşen on beş kadar bina ve bu binaların ortasındaki büyük ve meyilli alanın oluşturduğu büyük bir yapıdır:

“Uğursuz Avlu'nun yeri de, tutukluların acılarını artırmak istercesine kötüydü. Avludan ne şehir, ne liman, ne de cezaevinin altındaki kıyıda bulunan gümrük depoları görülebilirdi. Sadece nefis mavisıyla uçsuz bucaksız gökyüzü, Anadolu yakasının ufacık bir parçası, isimsiz bir caminin yüksek minaresi ve duvarın ardındaki upuzun bir servi ağacının tepesi gözleri okşar, ama bütün bunlar belirsiz ve isimsiz olmaktan öteye geçmezdi. Yabancılar için bu, isimsiz ve garip bir adada yaşamaktan farksızdı ama İstanbullu tutuklular iki misli cezalandırılmış oluyorlardı. Dertlerinin ve sıkıntılarının üzerine bütün ömürlerini geçirdikleri şehri göremiyor, onun gürültülerini bile doğru dürüst duyamıyorlardı. Şehrin içinde yaşıyorlardı ama yüz saat uzaktaydılar sanki... Bu yakınlık ve uzaklığı aynı anda hissetmek onları deli etmeğe yetiyordu.

“Bütün bu sebepler, ‘Uğursuz Avlu’ adı verilen bu yerin kısa bir süre sonra insanları çökertmesine, onların kişiliğini yok etmesine sebep oluyordu. Az zamanda başlarına gelenleri unutan bu zavallılar, geleceği de düşünemez oluyor, böylece geçmiş ve gelecek aynı zamanda, cezaevinin uğursuz avlusunda birleşiveriyordu.” (s. 31)

Uğursuz Avlu'ya gelenlerin her biri elemeden geçirildikten sonra; bir kısmı ileride yargılanmak üzere sorguya çekilir, cezası kısa olanlar burada tamamlar, suçsuz bulunanlar serbest bırakılır, yargılama sonucunda suçlu bulunanlar Afrika ve Arabistan topraklarına sürgüne gönderilirdi.

Avlu, durmadan dolar boşalır; suçlu ve zanlıların yanı sıra yalancı şahitler, arkadaşlarını gammazlayan haydutlar, iftira atmadan çekinmeyen belâlılar buradan temin edilirdi. İçinde siyasi suçlular, manav tezgâhından bir salkım üzüm yahut bir incir çalan ço-

cuklar, tehlikeli hırsızlar, uluslararası dolandırıcılar, iftiraya ve yalan ithamlara maruz kalanlar, akıl hastaları, yersiz yurtsuz serserilere kadar her türlü suçlu bulunurdu.

M. Foucault'un; hapishaneleri adaletin en karanlık bölgesi ve özgürlükten yoksun bırakma biçimi olarak anlatan eserinde, bu olguyu, tarihi geçmişiyle beraber; azap, ceza, disiplin, hapishane tasnifi etrafındaki yaklaşımı, *Uğursuz Avlu*'nun yapılanması ve işleyişinde de geçerlidir.⁸

Uğursuz Avlu'nun suç ve suçlu profili şu şekilde betimlenir:

“İçerideki suçlular da çeşit çeşitti. Manav tezgâhından bir salkımlık üzüm, yahut bir incir çalan çocuktan, tehlikeli hırsızlara, uluslararası dolandırıcılara, suçuz ve yalan yere itham edilenlerden, akıl hastalarına ve evsiz barsız zavallı serserilere kadar herkesin yuvasıydı burası. İstanbul'daki en namlı sabikalıların büyük kısmı, buraya sık sık girip çıkmadan edemezlerdi. Şantajcılar, yaşamak için çalmak zorunda olanlar, sarhoşlar, profesyonel kumarbazlar, kavgacı ve gürültücü kişiler, dertlerini unutmak için esrar çekenler, garip alışkanlıkların elinde birer tutsaktan başka şey olmayan genç ve yaşlı erkekler, birkaç kere sürgünden kaçtıklarından prangaya vurulan ve mahkeme kararını böyle bekleyen azılı katiller koyun koyuna 'Uğursuz Avlu'da yaşarlar, bilhassa bu sonuncular zincirlerini şakırdatarak gezerken prangayı takana da, icat edene de ağız dolusu küfür etmekten kendilerini alamazlardı.

Batıdan gelenlerin ilk uğrak yeri de burasıydı. İstanbul'da kendilerini koruyacak birini bulurlarsa bir süre sonra yakayı kurtaran bu kişiler ya geri dönme imkânını elde ederler, ya da cezalarını çekmeye, Arabistan veya Afrika'ya gönderilirlerdi. Bunlar genellikle, 'geçici' olarak adlandırılan kişilerdi; yaşadıkları kentin sayılan, sözü dinlenen insanlarından olurlardı çoğunlukla. Anayurtlarında birtakım siyasi meselelere karışırlar, rakiplerinin bir iftirası Osmanlı makamları tarafından ihanetle suçlandırılmalarına sebep olur, başkaldırdıkları gerekçesi ve siyasi tutuklu adıyla kendilerini bir anda 'Uğursuz Avlu'da bulurlardı. Beraberlerinde bir sürü sandık ve iç giyim eşyası dolu çantalar getirirler, ama bunların çoğunu, kısa bir süre sonra hücrelerini paylaştıkları adamlara kaptırmaktan kurtulamazlardı. Düşünceli ve çoğu zaman sessiz, hiç kimseyle görüşmeden köşelerine çekilen bu zavallılarla, mallarını çal-

8 M. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1992.

mak isteyenler hariç, kimse ilgilenmezdi.

Her dinden, etnik yapıdan ve karakterden insanın bir araya getirildiği bu cezaevinin baş sorumlusu “Karagöz” olarak ün salmış Lâtif Ağa adında eski bir asayiş görevlisidir. ‘*Uğursuz Avlu*’da yirmi yıldır tek otorite olarak hapishaneyi yöneten Karagöz’ün çocukluğu, yetişmesi, karakterinin katılığı ve görevinin ürkütücü boyutları uzun uzun anlatılır.

Her sorgulamada ve avlu teftişinde Karagöz, haykırışlı boğuk sesiyle bağırıp çağırarak, ortalıkta terör estirmektedir:

“Ulan, bir tek Tanrı kulu suçsuz oluşunu söylemesin bana; bunu kabul edemem. Çünkü; ‘Uğursuz Avlu’ya suçsuz kişi gelmez. Kimse tesadüfen düşmemiştir buraya. Kapımızın eşiğini geçen kişi, uyanıkken eğilse bile, mutlaka rüyasında bir suç işlemiştir. O da değilse anası onu karnında taşıırken kötü şeyler düşünmüştür. Hiç kimse suçluluğu üzerine almaz zaten. Ama ben burada, bunca yıllık geçirdiğim tecrübeye dayanarak söylüyorum ki, suç işlemeyen ‘Uğursuz Avlu’ya kimse getirilmemiştir. Buraya giren herkes suçludur; Hiç değilse suçlu bir kişiye sürünmüştür. Peki! Zaman zaman emirle, yahut kendi kararım ile serbest bıraktıklarım olmadı mı? Oldu tabii. Ama onların da hepsi suçluydu. Burada suçsuzlara yer yok. Burada olmayan, buraya hiç gelmeyecek olan binlerce suçlu yok mu çevremizde? Var tabii... Ancak bütün suçluları içeriye tıkmaya kalksak, cezaevimizin bir denizden ötekine kadar uzanması gerekir. İnsanları çok iyi tanırım, hepsi de suçludur. Ama her birinin buraya düşmesi de mümkün değil tabii...” (s. 38-39)

Karagöz’ün kişiliği, otoritesi, bütün bir İstanbul’da ünlenen acımasızlığı ve aynı zamanda *Uğursuz Avlu*’yu çekip çevirmedeki başarısı dilden dile dolaşır. Özellikle; darphanedeki altınların çalınması ve devlet hazinesinin zarara uğratılması ile başlayan zincirleme soygunu, tüccar bir Ermeni ailesine kadar götüren ve onları itirafa mecbur eden Karagöz’ün bu başarısı, anlatılan hikâyelerin sadece bir kısmıdır.

Keşiş Pierre, Karagöz’le ilgili anlatımının sonunda; dinleyenlerin kulağına eğilerek şu çarpıcı değerlendirmeyi yapar: “Bir ülkenin ve hükümetinin değerini ölçmek, geleceği hakkında hüküm vermek istiyor musun? O ülkede cezaevine tıkmış namuslu ve suçsuz kişilerle, ellerini kollarını sallayarak dolaşan sabıkalıları bir say!” (s.108)

Keşiş Pierre, ayrıntılı profili sergilenen bu mekânda, yani *Uğursuz Avlu*'da sivil giyimli olduğu ve Türkçeyi de çok iyi kullandığı için kim olduğunu fark ettirmeden kaldığı iki aylık sürede koğuş ve açık alandaki yakın ilişkide olduğu ve mekânı paylaştığı kişileri izler ve onlarla ilgili gözlemlerde bulunur. Hapishanedekilerin hikâyelerini kendi bakış ile verirken bunlardan insanlık dersi, kıssadan hisse çıkarmak gibi temel yaklaşımlarda da bulunur. Özellikle avludaki hayat, mahkûmların profili, onların kendilerini ifade ediş tarzları ve iletişim biçimleri ona zengin malzemeler sunar.

Ağır, sıkıntılı ve ürkütücü geçen geceden sonra hapishanenin pis kokulu hücreleri boşalıp, bütün insanlık tortusunun avluya yayılması ile gürültülü veya sessiz gruplaşmaların merkezinde ilginç kişiler bulunur. Keşiş Pierre'in ilgi gösterip yaklaştığı ancak belli bir mesafeden izlediği bu grupların anlatıcı konumundaki liderlerinin çok ilginç hikâyeleri olduğunu öğreniyoruz.

Bunlardan en önemlisi, romanın ikinci alt bölümünde yeni bir çerçeve hikâye olarak başlayan ve Keşiş Pierre'in özel bir yakınlık ve hayatı boyunca unutamadığı Cemil'in hikâyesidir.

Uğursuz Avlu'nun en çarpıcı hikâyelerinden birinin kahramanı olan Cemil adındaki bu tutuklu genç bir Türk'tür. Koğuştaki ve avlu saatlerinde Pierre'in yakın takibe alıp, ilgi ve merakla gözlemlediği bu genç, elinden düşürmediği kitabı, koğuşa geldiği ilk gün altına serdiği örtüsü ve yanında taşıdığı çantadan ibaret iki parça eşyasının güzelliği ile keşişi büyülemiştir.

Renksiz, kızıl sakallı yüzü iri mavi ve etrafı koyu halkalarla çerçeveselenmiş gözleri dikkat çekicidir bu genç Türkün. Keşiş Pierre'e göre "...büyük bir darbe yediği ve yaşama zevkini yitirdiği gözle görülür..." biçimde dikkat çekicidir. (s. 48).

Koğuş arkadaşı olan Pierre'le Cemil az konuşurlar ama birbirlerine karşı ruhen yakınlık hissederler. Bir süre sonra Cemil ortalarda görünmez olur. Yerine *Uğursuz Avlu*'ya yeni düşenlerden İzmirli Hayim, bir ara Cemil'den de bahsetmek isteyince Keşiş Pierre kaç gündür merakta olduğu bu konuyla yakından ilgilenir ve gerçekte Cemil'in kim olduğunu öğrenmeğe çalışır.

Cemil'in asıl merakı tarihe ve özellikle de Sultan II. Bayezit ile kardeşi Şehzade Cem'in trajik hikâyesine yöneliktir. Zamanla, Cemil için; "kendini şehzade Cem sanıyor. Zaten çevresiyle konuşurken, misafir kabul ederken hep şehzadenin hallerini takınıyor.

Eski dostları da artık Cemil değil, Cem diye bahsediyorlar.” söylentilerinin devirle örtüşmesi, onun ciddî ithamlara ve suçlamalara maruz kalmasına sebep olmuştur. Kitapta adı geçmemekle beraber, devrin padişahının da kardeşini, aklî dengesi yerinde olmadığı gerekçesiyle hapse attırması benzerliği Cemil’in durumunu zorlaştırmıştır.

İvo Andriç’in isim ve tarih vermeden işaret ettiği bu benzerlik, IV. Murat’ın (1623-1640) saltanat dönemine tekabül etmektedir. Metin halkalarında işlenen zaman büyük bir ihtimalle 17. yüzyılın ortalarıdır. Romanda, baskı ve yasakların hüküm sürdüğü telmihi sık sık vurgulanır. IV. Murat, kardeşi Sultan İbrahim Hanı (1640-1648), aklî dengesi bozuk diye hapse attırmıştır. Bu noktada Cemil’in hikâyesi, devir, tarihî gerçeklik ve saltanatın uygulamaları ile örtüşmekte ve ağır bir suç oluşturmaktadır.

Araya girip, onu hapishaneden kurtarmak isteyen baba dostları; “... Ona bir vatan haini gibi değil, bir hasta gibi bakmak; kızmak ve cezalandırmak değil acımak gerektiğini (s. 63) söyleseler de; yetkililerden “Tarih nedir bilemeyiz... Onun da tarihle uğraşmaması, eski sultanların hayatlarını inceleyeceğine, şimdiki sultanla ilgilenmesi gerektiği...” (s. 64) cevabını alırlar.

IV. alt bölüm, Cemil’in *Uğursuz Avlu*’da, iki günlük koğuş hayatından sonra tek kişilik hücreye nakledilmesi ile başlar. Siyasi tutuklulardan nefret eden ve yaptığı işi en çok onlar söz konusu olduğunda sevmeyen Karagöz, Cemil’i çeşitli yöntemlerle sorgular. Cemil’i ve hakkında söylenenleri Hayim’in anlattıklarından ve Karagöz’ün tavırlarından izleyen Keşiş Pierre, koğuşların avluya boşaldığı ve mahkûmların gruplar hâlinde toplanarak aralarında gü-rültülü konuşmalara daldıkları bir gün, kenarda sessiz duran ve olup bitene ilgisiz kalan Cemil’in yanına giderek onunla konuşmaya çalışır. Bir süre sonra bu iki insan yakınlaşır ve giderek sohbet etmeye başlarlar. Bu durumu anlatıcı yazar şu cümlelerle değerlendiriyor: “... - İyi ve soylu bir ailenin çocuğu olan bu Türk genci ile Bosnalı Katolik keşiş arasındaki dostluğu, ayrılık daha da güçlendirmişti. Korkunç cezaevinin duvarları arasında doğup gelişen böylesine beklenmedik bir dostluğa ancak fevkalâde hâllerde rastlanabilirdi. Kendilerinden bahsetmeyen bu insanlar okuduklarından ve gördüklerinden konuşurlardı hep...” (s. 72)

V. alt bölümde; tarihimizde ‘Cem Sultan Olayı’ olarak bilinen,

Fatih Sultan Mehmet Hanın iki oğlu Bayezit'le, Cem arasında yaşanan 'ezelî düşman kardeşler' trajedisi iki ayrı düzlemde, farklı üslûp ve bakış açıları ile verilmiştir.

İlki; Keşiş Pierre'in Cemil'den dinlediklerinin aktarımı olarak 3. tekil nesnel anlatımıyla düzenlenmiş, diğeri ise Cemil'in içselleştirip, hayatı ve kimliği ile özdeşleştirdiği, kaderini de bir anlamda ona benzettiği, hüznü ve aynı zamanda trajik anlatımıdır ki, birincisi bir tarih metni, diğeri ise çarpıcı bir roman parçası niteliğindedir.

"Ezelî düşman kardeşler" figürü, dünya kurulalı beri her zaman var ola gelmiş bir temadır. Anlatıcı yazar, burada araya girer ve şu yorumu yapar:

"... İçlerinden biri daha yaşlı ve güçlü, daha tecrübeli ve hayatın gerçeklerine yakın, insanların çoğunu birleştiren, harekete geçiren şeyleri daha iyi bilir. Ne yapmak ve ne yapmamak gerektiği, başkalarından, kendinden nelerin istenip, nelerin istenmeyeceği yine ondan sorulur. Başarı hep onun yanındadır. Öbürü ise onun tam tersidir. Şanssızdır, ilk adımını hep hatalı atar, hayatı uzun sürmez. Görüşleri gerçeklere uymaz. Kardeşiyle yaptığı mücadelede aralarındaki geçimsizlik, çekemezlik kaçınılmaz bir şeydir, baştan yenik sayılabilir." (s. 74)

Burada; yaşlı ve güçlü olan II. Bayezit, 'öteki' ise kardeş Cem'dir.

Şehzade Cem'in (1459-1495), kardeşi II. Bayezit (1481-1512) ile yaptığı mücadele, yenilgiye uğraması ve yurdundan kaçarak Rodos'taki Hıristiyan şövalyelerine teslim olması, yıllarca kilit altına tutulup Osmanlı İmparatorluğu ile Sultan II. Bayezit'a karşı silâh olarak kullanılması hazin serüveninin ana hatlarıdır. Uzun yıllar Frenklerin elinde kalmış olan Cem'in cesedinin kalıntıları II. Bayezit tarafından yurda getirilmiş ve Bursa'ya gömülmüştür.

Cemil'in zaman zaman âdeta transa geçerek, bir Şehrazat konumuyla anlattığı Cem Sultanın hikâyesi altı gün devam eder. Bu trajik hikâyeye Cemil için bitmez tükenmez bir hazinedir.

Yazar anlatıcı burada araya girerek şu yorumu yapar: "... İki ayrı ağızdan çıkan hikâyeye bir sonuca varıyordu: Birleşmelerine imkân olmayan iki dünya vardı ki, var olukları süre boyunca birbirleriyle savaşıyorlardı. Ortalarında kalan adam, her ikisiyle de boğuşmak zorundaydı. Padişah oğlu ve padişah kardeşi olan bu adam en ince duygu ve düşüncelerine, en güçlü inancına varıncaya kadar

kendisinin de padişah oluğuna inanıyordu. Ama aynı zamanda, dünyanın en zavallı kişisiydi. Önce ihanete, yenilgiye uğramış, sonra aldatılıp tutsak edilmiş, yakınlarından uzaklaştırılmış ve feci bir duruma sokulmuştu. Bütün dünyanın ilgisini üzerinde toplayan bu adam, sonuna kadar kendisine çizdiği yoldan sapmayacak, ne taş kalpli kardeşine ne de ondan faydalanmaya bakan Hıristiyanlara alet olmayacaktı. Onu elden ele gezdiren ve satılık mal hâline getiren bu adamların karşısında bir gün bile başını eğmeyecekti.” (s. 84)

Kurgu ve anlatım biçimi bakımından son derece ilginç olan eserde, kitaba adını veren *Uğursuz Avlu*, VIII alt bölüm hâlinde düzenlenmiştir. (s. 19-109) İşkence ile sorgulandığı sırada Cemil’in, Şehzade Cem olayını birinci şahıs olarak anlatmaya başladığı an, Cemil’le, Şehzade Cem’in hikâyesinin aynileştiği noktadır. Bu metodu sürdürdüğü pasajın sonunda “ben oyum!...” şeklindeki ifadesi; hem bir itiraf, hem de bir hapsolmadır. “Ben” sözcüğü, Cemil’in konumunu sabitler ve âdeta bir kimlik parçalanması şeklinde bağlayıcı, geçmiş ve benliği ile onu güç durumda bırakan sonucu hazırlar.

Farklı okumalarda; insanî yanlış anlama, korku, ihmal, yazgının değişmemesi ve kötü talih hakkında bir roman olduğu kadar aynı zamanda, devlet istibdadı hakkında da bir politik teşbih oluğu düşünülebilecek bu eserde; hem Şehzade Cem hem de İzmirli Cemil birer mahkûmdur. Cezaları bazen hafifler, bazen de talihsiz hayatlarında karşılaştıkları insanların budalalıkları ve korkularıyla yoğunlaşır. Roman, okuyucuya bir anlatıcıdan diğerine geçerek ulaştırırken, yazarın devamlı olarak kaçınmasına rağmen takındığı tavır veya kendisine ve okuyucuya bir çeşit kişisel itiraf şeklinde ifşa ettiği konu aynı zamanda Cemil’in kaderini de belirler.

Anlamı irdeleyen, bu şekil ve anlatım oyununun neyi vurgulamış olduğu konusu ve etki gücü okuyucuya bırakılmıştır, denilebilir. Çok anlam katmanı ve hareketlilik içindeki akışta, korku, dehşet, çaresizlik, eğlence ve bunların hepsi, talihin eğirip büktüğü ve dokuduğu hayat ipliğine tutunmanın, kader çizgisine teslimiyetin veya böyle bir kabulün gerçeğine yöneliktir.

O sorgulama gecesinden sonra gardiyanların dayağına ve yapılan baskılara karşı koymaya çalışan Cemil’in akıbeti, bilinmez. Endişe ve merak içindeki Keşiş Pierre’e Hayim, ya Süleymani-

ye'deki tımarhaneye gönderilmiş ya da kavga sırasında öldürülmüş olabileceğini söyler. Cemil'i tanınması, onun hikâyesine tanıklık etmesi ve paylaşması Keşiş Pierre'i çok etkilemiştir.

Bölümün sonunda Cemil'i ömrünün sonuna kadar unutamayacağı duygusu içinde; hapisane olgusu, insanların dünyanın her tarafında birbirine benzeyen halleri ve insanlığın gidişatı, hayat, kader, ölüm gibi pek çok felsefi düşüncelerle dopdolu ve yıkılmış bir vaziyette, sekiz ay sürgün hayatı yaşayacağı Akra'ya gider.

"Öteki" bakış açısıyla yapılan bu yorumlar, batı tarihine ve literatürüne de mal olmuş 'Cem Sultan Olayı'nı zenginleştiren ve farklı bir anlam boyutu katan değerlendirmelerdir.

Kitabın, *Gövde* adını taşıyan ikinci bölümü de yine bir hapisane anlatısıdır. Keşiş Pierre'in Suriye'nin Akra bölgesindeki sürgün aylarında yaşadığı ve dinlemiş olduğu hikâyelerin yer aldığı bu bölümde, Çelebi Hafız'ın etrafında şekillenen olaylar ve durumlar sergilenmiştir.

Suriye kökenli soylu bir ailenin çocuğu olan Çelebi Hafız, orduya girip, askerî eğitim almış, toplumda saygın bir kişi iken acımasız bir haydut hâline gelmiş, zor kullanmış, pek çok zulüm yapmıştır. Sonunda; zorla haremine aldığı düşmanının kızı tarafından kolları ve bacakları kesilerek cezalandırılmış ve kütük gövdeyle yaşamaya mahkûm edilmiştir. Geçmişi ve cezalandırılması ile ibret yüklü bir hikâyesi olan Çelebi Hafız, Keşiş Pierre'in unutamadıkları arasındadır. (s. 111-125)

Kitabın sonraki bölümü *Değirmende* (s. 129-133) adını taşır. Bu sefer coğrafya Bosna topraklarıdır. Keşiş Pierre, hasta yatağında genç keşişlere, kıssa, anı, fıkra malzemelerini karıştırarak anlattığı bu hikâyede 'Değirmen' iki küçük anlatının temel konusudur. Birincisi; dürüstlüğü yüzünden kazanamayan bir değirmencinin sonunda bu hasletinden vazgeçmek zorunda kalışının, ikincisi, 'Şeytan' ise Pierre'in çocukluğunda Gravnik'te bir değirmende şahit olduğu bir olayla ilgilidir. Bütün bu anlattıklarından bir sonuç çıkararak sözlerini şöyle bitirir: "Yıllar sonra dünyayı gezip türlü insan tanıyınca şeytanın bir tek Gravnik değirmeninde olmadığını, her yanı dolaşıp mırıldandığını, fısıldadığını ve kendi içinde kötülük öğüttüğünü anladım." (s. 134)

Kupa başlığını taşıyan bölümde (s. 137-146); Keşiş Pierre'in son günlerinde dilinden düşürmediği hatıraları arasında 25 yıl ön-

ce ölen, eski dostu Nikola Graniç'le ilgili olanlar da büyük yer tutar. Onun gençliği, din eğitimi alıp papazlığı seçmesi, Türklere benzeyen yanlarının olması ve özellikle yıllarca elinden bırakmadığı Venedik işi kupasıyla özdeşleşen kişiliği. Pierre'in de din adamlığında kalmasında büyük etkisi olan dostu Nikola, hayatının son günlerindeyken, gözünden bile sakındığı bu kupayı Pierre'e vermiştir. Yıllarca onu aziz bir hatıra olarak saklayan Keşiş Pierre, bu kupayı tozlu raftan indirtir ve ona dokunarak hikâyelerini anlatmaya koyulur.

Samsara Hanı (s. 147-169), eserin son bölümü, yani anlatının son halkasıdır. Kreşova mütesellimi Hamza Ağa, Manastırın en korkulan kişisidir. Din adamlarının ve Hıristiyan topluluğun hayatını zorlaştıran baskıcı kararları ve uygulamaları halkı bezdirmiştir. O dönemlerdeki Bosna'nın durumuna vurgu yapan ve geçmişi yeniden yaşıyormuş gibi olan Keşiş Pierre, kendisi gibi din görevlisi olan bir arkadaşıyla Samsara Hanında pek çok insan gibi rehin alındıkları olayları hatırlar. Bu bölümde adı geçen yerler, Saraybosna yakınlarında Fransisken manastırlarının bulunduğu kasabalar-
dır.

Kapalı bir mekân olan Samsara Hanında yaşananlarda; insan ilişkileri irdelenmiş, güçlünün acımasızlığı, bencilliği, zayıf olanı yok etme tezadı üzerine kurulmuş, olayların anlatımı ders çıkarıcı bir nitelik kazanmıştır.

"Avlu", romanın ilk halkasında bir hapishane avlusu olarak belirli bir mekânı betimlediği gibi, son halkasında da farklı bir mekânın betimleyici yeridir. İlkinde 'hapishane' avlusu, ikincisinde yolcuların konakladığı, pazar yeri olarak da kullanılan ama buradaki konumu ile esir alınan insanların tutulduğu bir han 'avlu'su olarak karşımıza çıkar.

Samsara Hanında hâkimiyeti ele geçiren Cemo adındaki eşkıyanın, avluya topladığı ve baskı kurduğu insanların arasında Keşiş Pierre ve arkadaşı Mia da vardır. Samsara Hanında ölümün kıyısına kadar geldikleri suçlamalar, kalabalığın eğlencesi olmaları ve sonunda bir yolunu bulup oradan kaçmaları anlatılır.

Gençliğinde başlarından geçen bu olayı hasta hâliyle tüm ayrıntılarına kadar hatırlayan ve anlatan Keşiş Pierre; "geçmiş"i hep güzel olarak hatırlamanın insanoğlunun bir yanlıgısı olduğunu söyler ve şunları ekler: "... Eskiden olup bitenler iyiydi ama asıl i-

yinin iyisi hiç olmayandır.”

Keşiş Pierre, gençliğinde başından geçenleri bireysel plânda aktarırken aslında ait olduğu toplumun ve kültür dairesinin tarihî çerçevesini meşrulaştırmak istemektedir. İnsanoğlunun yazgısının ve yapısının, tarih ve coğrafya değişse de özde değişmeyen hikâyeler sakladığı, herkesin ait olduğu ve anlatacak bir şeyi olduğu, insanlık tecrübelerinin bunlardan oluştuğu sezdirilmektedir.

Eserin sonunda ise; her şeye rağmen ‘ölüm’ün esas olduğu, kaçınılmaz ‘ölüm’ izleğinin gerçekliği vurgulanır. Meslektaşının defnedilmesinin ardında bütün bu anlattıklarını derinden hatırlayan genç keşiş düşünceler içindedir:

“... Keşiş Pierre’in artık toprakta çürüdüğünü hatırladı. Yapılacak bir şey yoktu. Sık düşen kar tanelerinin altında dertli keşişin mezarını görmek mümkündü. Ne hikâyeye, ne de hikâyeyi anlatan kalmıştı şimdi. İstanbul ve ‘Uğursuz Avlu’ da yoktu artık. İzmirli genç adam da yoktu. Kendini Cem Sultana benzetip nefesi kesilmeden çok önce ölen genç adam... Mutsuz Hayim ve karanlık yüzü Akra’da sisler ardında kalmıştı. İnsanlığın bitmek tükenmek bilmeyen dertleri, bu dertlere dayanmayı sağlayan ümitler de kaybolmuştu. Ortalıkta bembeyaz bir kar tabakası ve her insanın ölüp toprak altına girdiği gerçeğinden başka bir şey yoktu...” (s. 108-109)

Uğursuz Avlu’da Osmanlı kültür coğrafyası

İvo Andriç’in Türkçeye çevrilmiş eserleri arasında yer alan Uğursuz Avlu’da da Osmanlı-Türk kültürünün derin izlerini bulmak mümkündür. Aslında bu izdüşümünü çalışmanın seyri içinde; olayların İstanbul’da bir hapishanede geçmesi, roman kişilerinin Osmanlı üst kimliği altında çeşitlilik göstermesi, Türk tarihine göndermelerde bulunması, eserin imparatorluk coğrafyası ve sosyo-kültürel değerler eşliğinde ilerlemesi gibi özelliklerinde gözlemlenebilir. Tarihimizde ‘Cem Sultan Olayı’ olarak tanımlanan hâdisenin, çarpıcı bir hikâyeye eşliğinde ana izlek olarak yorumlanması romanın özgün tarafını oluşturmaktadır.

Mekân olarak İstanbul ve oradaki bir hapishanenin ağırlıklı olarak işlendiği kitabın sonunda yer alan yazara ve esere yönelik değerlendirmelerin birinde; Uğursuz Avlu’nun Yedikule Zindanı, eski adıyla Anemas Zindanı olduğu geçse de romanın akışı içinde bunun açıkça neresi olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ancak, hapishane-

nin konumu ile ilgili değini mahiyetinde olan İstanbul tasvirlerinde, burasının Rumelihisarı'nda bir dönem hapisane olarak kullanılan geniş avlulu bir mekân veya bugünkü yerinde Four Seasons Oteli'nin bulunduğu Eski Sultanahmet Cezaevi⁹ olma ihtimali daha da fazladır. Çünkü, Keşiş Pierre'in "Yüzünün bir yanını Ayasofya'nın aydınlığına, diğer yanını Marmara'nın mavisine çevirmiş, avluda volta atarken gözlerinin daldığı..." konum ile 6. sayfadaki Uğursuz Avlu'nun tasvirine (s. 31) yönelik pasajda da görüldüğü gibi Anadoluhisarı'na nazır, Rumeli yakasında olduğu izlenimi kuvvetlidir.

Keşiş Pierre'in avludaki çeşmede yüzünü yıkadığı sırada yaptığı tasvir ile Akra'ya sürgüne gideceği geceyi anlatan pasajlarda İstanbul, çarpıcı ifadelerle anlatılır:

"Sabahın erken saatlerinde kalkıp sabırsızlıkla kapının açılmasını bekliyor, pislik dolu koğuştan çıkıp avludaki çeşmede yıkıyorum. Ne güzeldi İstanbul'da güneşin doğuşu. Kelimelerle bu güzelliği ifade etmekten acizim. O nefis manzarayı görme şansım da olmayacak artık. (Tanrı böyle istemiş ve bütün güzelliği düşmana vermiş.) Göğün kızılışıp yerle birleşmesi muhteşem. Esirinden tutun, cezalına ve sultanına kadar herkese yeter bu güzellik, herkes eşit olarak faydalanabilir bu görüntüden..." (s. 103-104)

"O gece Pierre, hayatında ilk ve son defa İstanbul'u bütün haşmet ve güzelliği ile gördü. Sürgüne gönderilen tutuklular Anadolu yakasına toplanıyorlardı. Hava ılıktı. Yirmi kadar sürgün arasında kendini kaybolmuş hissediyordu. Yıldızsız ve aysız bir geceydi. Ayaklarının altında İstanbul ıslık ıslık yanıyordu. Ramazandı; bütün camilerin minarelerinde mahyalar parlıyor, bu mahyalar, şehrin ışıklarının da üstünde kalan birer ateş parçası gibi yanıyordu. Tutuklular başları önde yere oturdular. Keşiş Pierre ise bu ışık şehri seyrederken bunca kandilin nasıl yakılıp söndürüldüğünü merak ediyordu. Bu eşsiz kentin içinde 'Uğursuz Avlu'ya yer olmadığı muhakkaktı, ama nasıl oluyordu da, bu korkunç cezaevi İstanbul içinde sığınacak bir köşe bulabiliyordu kendine?..." (s. 107)

İvo Andriç'in hemşehrisi, günümüzün özgün müzisyenlerinden Goran Bregoviç'in de, İstanbul'a yönelik duygularının çok farklı olmadığını, kendisine yöneltilen;

9 www.arkitera.com/İstanbul

“-Saraybosnalılar için İstanbul nedir?” sorusuna verdiği cevapta bulmak mümkün:

-Saraybosnalılar için, ‘fizikî’ bir kent olmanın ötesinde, bir ef-sane, bir rüya, bir mitostur İstanbul. Balkanların merkezi burası. Benim gibi bir Osmanlı taşra kentinde doğmuş biri için kültürel metropol Trieste ya da Viyana değil, İstanbul’dur. Fransız sömür-gelerinden gelen Afrikalıların Paris’i keşfederken duydukları heyecan ya da Hintli veya Karaiblilerin ‘metropol’ü Londra’yı keşfe-derken duyduklarını, bu yüzden ben İstanbul’da yaşıyorum. Bal-kanların Osmanlı egemenliği altında olduğu 500 yıl boyunca bü-yük acılar yaşadık şüphesiz ama bu da bir gerçek... Bölgenin 500 yıllık enerji merkezi İstanbul. Bizim metropolümüz burası...”¹⁰

İstanbul’dan başka İzmir de, Şehzade Cem ile özdeşleşen Cemil’in hayatı ve akıbetini hazırlayan şehir olarak romanda yer alır. Aşağıdaki pasaj, İzmir’in konumunu belirlemektedir:

“İzmir nedir bilir misiniz? Kadifekale’nin üzerindeki yükseklikten bakıldığında, bu kentin uçsuz bucaksız uzayıp gittiği sanılır. Gerçekten de büyüktür şehir. İçine birçok insan yaşar, birçok bina-sı vardır ama aslında şehrin hayatı kalburüstü yüz ailenin çevresin-de döner, kalbi bu aileleri meydana getirdiği toplulukta atar. Bu a-ilelerin elli kadarı Türk, geri kalanı da Rum’dur. Birkaç yüksek memur ailesi de eklenecek olursa hepsi iki bin kişiyi geçmez. Ge-ri kalanları yük hayvanları gibi hayatlarını kazanmak için didine dursunlar, bunlar her şeye karar verir, şehrin yaşayışına hükmeder-ler...” (s. 60)

Adapazarı, Trabzon, Selânik, Suriye, Akra, Bosna ve çevresi i-se isim olarak geçen Osmanlı şehirleridir. Bunlarla ilgili ayrıntılı betimlemeler yoktur.

Geniş imparatorluk coğrafyasının yanında etnik çeşitlilik ve zenginlik de, Osmanlı kültürünün diğer yanını oluşturur. Eserde; Türk, Arap, Gürcü, Çerkez, Boşnak, Rumelili, Ermeni, Rum, Ya-hudi gibi pek çok unsur yer almış, toplumsal iletişim ve etkileşim ağı böyle bir yapılanma içinde örülmüştür ki; bu Osmanlı İmpara-torluğunun özgün profili de budur.

10 Nilgün Cerrahoğlu "Goran Bregoviç'le Pazar Sohbeti", *Milliyet*, 25.7.1997

Kaynaklar

- Cerrahoğlu, Nilgün, "Goran Bregoviç'le Pazar Sohbeti", *Milliyet*, 25.7.1997
- Ediz, Hasan Ali, "İvo Andriç ve Eserleri", *Drina Köprüsü*, s.VII, (Eserin çevirmenlerinden); Adnan Özyalçın, "İvo Andriç'in Yapıtlarında Tarihsel Belirlemeler ve Türklerle İlişkiler", *27-29 Mayıs 1980 Uluslararası İvo Andriç Toplantısı, Irgat Siman*, s. 232; *Travnik Günlüğü*, s. 7-13 Tahir Alangu; *Gün Batarken ve İvo Andriç Üzerine*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- Foucault, M., *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge, Kitabevi, Ankara 1992.
- Holman, C. Hugh-William Holman, *A Handbook to Literature*, Sixth Edition, 1992 U.S.A.; Lee T.Lemmon, *A Glossary for the Study of English*, Oxford University Press, London 1971, s. 36-37.
- Irgat Siman*, Prof. Dr. Sivako Leovaç, *Hikâyeci İvo Andriç*, çev. Necati Zekeriya.
- Nobel Lectures, Literature 1901-1967*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam (İ. Andriç'in konuşması Sırpça'dan İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu yazıda İngilizce tercüme kullanılmıştır.) <http://www.nobel.se/laureates/literature/-1961>
- Nobel Lectures, Literature 1901-1967*, Elsevier Publishing Company, Amsterdam
- Sönmez, Necati, "İvo Andriç; Şovenizmin Kıskaçında Bir Yazar", *Virgöl*, S: 14, Aralık 1998, s. 54-57
- Uğurcan, Sema, "İvo Andriç'in Eserlerinde Türk Kültürünün İzleri", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 25, S. 4, Ekim 1996, s. 261-278.
- www.arkitera.com/Istanbul
- www.ivoandric.org.yu/